

УДК 821.161.2–32.09»19–20»

DOI 10.31654/2520-6966-2024-25F-111-74-85

Легкий М. З.

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України
lehkyu.m@gmail.com
orcid: 0000-0002-7053-402X

Українська еротична новела кінця XIX – початку XX століть: «Поєдинок» Михайла Коцюбинського та інші тексти

У статті розглянуто новелу Михайла Коцюбинського «Поєдинок» у контексті української еротичної малої прози кінця XIX – початку XX століть. Новелістика епохи fine de siècle, зокрема її любовно-еротична, незалежною персонажів від соціально-економічних умов формування й становлення, демонструє витонченість переживань і нервову загостреність відчуттів, високий інтерес письменників до міжстатевих стосунків. Про це свідчать твори Панаса Мирного й І. Франка, Марка Черемшини та Л. Мартовича, Г. Хоткевича й В. Винниченка, М. Чернявського й М. Могиляньського, Ольги Кобилянської та А. Кримського... Новели цих та інших письменників об'єднано в антології еротичної малої прози «Український Декамерон» і «Таємна пригода». Еротичному творові притаманні такі основні ознаки, як акцентація на тілесності, майстерність передавання сексуальних емоцій, любовні почуття та сексуальний потяг, елемент недомовленості, незавершеності сюжету. Еротичну тематику розроблено в українському письменстві в сукупності з поважними психологічно-ментальними проблемами. Ерос (ширше – сексуальність) у людському естві тісно пов'язаний із етосом, тобто культурно-поведінковими засадами особистості, котрі, з одного боку, формують її сексуальну конституцію й впливають на неї; з іншого – сексуальність людини, її темперамент та еротично-інтимні запити стають латентними, а не раз і видимими виявами її етосу. Тим еротичний твір відрізняється від порнографічного, котрий зображає сексуальний акт заради нього самого. «Поєдинок» Михайла Коцюбинського – психологічна новела з еротичним сюжетом, котра порушує проблеми стосунків у межах любовного трикутника. Твір окреслює сексуальну конституцію кожного з персонажів: сильної, владної й спраглої жінки, яка здатна вирішити скандальну ситуацію на свою користь; недосвідченого й закомплексованого коханця, який потрапив під вдалу жінки; й поступливого, безличного та цілком індиферентного чоловіка, котрий давно втратив інтерес до інтимних стосунків.

Ключові слова: еротична новела, епоха fine de siècle, антологія української еротичної прози, психологічна новела, сексуальна конституція персонажа.

Українська еротична новела наприкінці XIX – початку XX ст. розцвіла буйно та пишно, оприявнивши багатство проблематики, жанрових модифікацій, наративних форм. Письменники епохи *fin de siècle* знову у центр всесвіту поставили людину, унезалежнивши її від соціально-економічних умов формування й становлення, визнавши самодостатність її душі й духу та прагнучи, за словами В. Винниченка, «обкреслити людину» в широкому спектрі стосунків, зокрема й любовних.

Словосполука «*fin de siècle*» у буквальному перекладі з французької означає «кінець століття», у ширшому сенсі – позначає нову, часто радикально відмінну сукупність мистецьких витворів наприкінці старої епохи. Йдеться про злам XIX–XX століть, і маємо тут справу з діалектикою старого й нового, точніше, старого в новому й водночас нового в старім. Уже від початку 1890-х років критики, письменники, діячі мистецтва кінцем століття називали не так часовий відтинок, як палітру особливих світоглядних настроїв, котрі на той відтинок накладаються. З одного боку, вислів «*fin de siècle*» став синонімом витонченості переживань і нервової загостреності відчуттів песимізму, занепаду, втоми від життя; з іншого – пов'язувався з новими перспективами, змінами, не конче песимістичними й занепадницькими, а й віталістичними, життєствердними. «Культура інтимного життя найтісніше пов'язана з ментальністю кожного народу, з його морально-етичними традиціями та звичаями, – писав Іван Денисюк. – І відтворення кохання у мистецтві є однією з істотних прикмет його національної специфіки» [1, с. 367].

Прикметно, що наприкінці століття XX (1993 року) вийшла друком антологія «Український Декамерон» (Київ, видавництво «Довіра»): Книга 1: Дияволиця: Новели. Повість. Упорядником видання був Роман Піхманець, автором післямови «Любовні історії української белетристики» – І. Денисюк. До зібрання увійшло 25 текстів (24 малоформатних і одна повість) десятих авторів: Л. Мартовича («Грішниця»), О. Кобилянської («Природа»), Марка Черемшини («Парасочка», «Інвалідка», «Козак», «За мачуху молоденьку!», «Марічку головка болить», «Парубоцька справа»), М. Могілянського («Стріл», «Наречена», «Згуба», «Ратовниця»), М. Коцюбинського («Поединок»), Панаса Мирного («Лови»), Г. Хоткевича («Дияволиця», «Пісня пісень», «*Bella donna*»), І. Франка («Батьківщина», «Сойчине крило»), В. Винниченка («Рабіні Справжнього», «Купля», «Таємна пригода» і «Чудний епізод») та М. Чернявського («Сніг», повість «Варвари») [11].

Антологію названо «Українським Декамероном» не випадково, адже в основу формування корпусу покладено той самий композиційний принцип, що й у славетному творі Джованні Боккаччо, де також є десять оповідачів (семеро жінок, троє чоловіків), кожен із яких розповідає якусь історію. Не всі сюжети італійського письменника любовні чи еротичні; вони охоплюють щонайрізноманітнішу тематику. Українська ж антологія об'єднує твори за тематичними ознаками, коли в центрі уваги кожного з них – любовне почуття у всіляких виявах інтенсивності, зображуваної відвертості, суб'єктної спрямованості, жанрової кваліфікації, стильової означуваності. «Неоднорідними є й зібрані тут українські любовні історії, – визнав І. Денисюк, – їх писали автори різних індивідуальних стилів та мистецьких напрямів. Як правило, любовний мотив співіснує з іншими – соціальними чи психологічними. Це – модифікації на національному ґрунті праданьї теми, яка виступає ще в Біблії. <...> Любов – це насолода і біль, радість і печаль. На неї можна дивитися боккаччівським прижмуреним оком і через чорні окуляри трагізму» [1, с. 370].

«Український Декамерон» окреслив предмет досліджень – еротичну (любовну) новелу (повість) кінця ХІХ – початку ХХ ст., відкривши широкі обрії для майбутніх студій, зокрема й інтермедіальних, і вже незадовго (1995 року) на екранах з'явився десятисерійний фільм «Острів любові» режисера Олега Бійми. Сюжетно-композиційна організація фільму також нагадує «Декамерона»: семеро чоловіків, котрі називають себе «лицарями любові», з'їхалися в дім на острові, і розповідають любовні історії з власного досвіду або з чужих переказів. Не всі сюжети цих історій збігаються з антологією, та все ж переважна більшість їх із антології «запозичена»: фільм 1 – «Острів любові» (за О. Олесем); 2 – «Сон» (за Марком Вовчком); 3 – «Природа» (за О. Кобилянською); 4 – «Вирок» (за новелою «Парубоцька справа» Марка Черемшини); 5 – «Киценька» (за оповіданням «Батьківщина» І. Франка); 6 – «Дияволиця» (за Г. Хоткевичем); 7 – «Поєдинок» (за М. Коцюбинським); 8 – «Заручини» (за В. Винниченком); 9 – «Наречена» (за М. Могиланським); 10 – «Блуд» (за Є. Гуцалом). У фільмі знялися такі відомі актори, як В. Малекторович, Н. Копержинська, О. Богданович, А. Мухарський, О. Савкін, К. Степанков, Р. Зюбіна, Т. Яценко, І. Капінос та інші.

Антологія, хоча й заманіфестована як «Частина перша», першою й залишилася, бо ні друга, ні можливі наступні світу Божого так і не побачили. Попри це, вона стала справжнім проривом у публікуванні й дослідженні української еротичної прози, зокрема новелістики.

Ще одна важлива деталь: видання «Український Декамерон» вийшло друком під маркою «Бібліотека журналу «Пель»». Такий часопис виходив упродовж 1992–2003 років (з'явилося 75 номерів) спершу з підзаголовком «Ілюстрований літературно-художній і науково-популярний журнал про кохання», згодом – «Український еротичний ілюстрований журнал». Засновником і незмінним головним редактором був поет і видавець Сергій Чирков, до редколегії входили знані поети й літературознавці М. Сулима, І. Лучук, С. Павличко, В. Стах та інші.

Журнал публікував чимало цікавого й цінного матеріалу, зокрема сороміцькі пісні в записках Т. Шевченка, М. Максимовича, М. Гоголя, П. Чубинського, Хв. Вовка, І. Франка, друкував анекдоти, прислів'я, приказки, загадки еротичного змісту, що їх збирали Б. Грінченко, В. Гнатюк та інші. На сторінках часопису широко представлена еротична лірика С. Руданського, М. Рильського, В. Поліщука, В. Чумака, М. Вінграновського, І. Драча, Д. Павличка, І. Жиленко, проза Є. Гуцала, Ю. Покальчука, Ю. Винничука, О. Забужко, Ю. Андруховича й інших письменників. Журнал започаткував і впродовж кількох років друкував унікальну «Енциклопедію еротики», яка поряд із біографіями письменників, художників і фотомайстрів представляла їхні твори, знайомила з термінологією, що охоплювала широкий спектр еротичної та сексуальної культури [6].

Проте в царині публікування й дослідження еротичної прози згодом надовго запанувало затишшя. Щоправда, українській еротичній (любовній) ліриці в цьому аспекті пощастило більше. Варто назвати хоча б два видання такого типу: «Біла книга кохання: антологія української еротичної поезії» (Тернопіль, 2008), упорядники І. Лучук та Вікторія Стах, та «Ніч еротичної поезії» (Київ, 2001), упорядник С. Пантюк. Лише недавно, 2023 року, вийшла друком нова добірка «Таємна пригода: Антологія української еротичної прози межі ХІХ–ХХ ст.» (упорядник Є. Плясецький), до якої увійшли твори 20 авторів: В. Винниченка («Рабині Справжнього» й «Таємна пригода»), О. Кобилянської («Природа»), Н. Кобринської («Liebesahnung»), Г. Косинки («Вечірні тіні» та «Місячний сміх»), М. Коцюбинського («Поединок» і «Сон»), А. Кримського («Виривки з мемуарів одного старого гріховоди»), А. Крушельницького («Кров»), С. Левинського («Біла жінка»), А. Любченка («Via dolorosa»), Г. Михайличенка («Дівчина» та «Блакитний роман»), М. Могиланського («Наречена», «Стріл» і «Ратовниця»), С. Пилипенка («Сором»), В. Підмогильного («Добрий Бог», «На селі», «Важке питання»), В. Поліщука («Любов

Амана»), К. Поліщука («Вуалька» і «Невже так!?»), О. Стороженка («Закоханий чорт»), І. Франка («Батьківщина»), Г. Хоткевича («Bella donna», «Пісня пісень», «Дияволиця»), Марка Черемшини («За мачуху молоденьку!» та «Парубоцька справа»), М. Чернявського («Сніг» і «Варвари»). Усього – 33 твори. Антологію відкриває передмова Галини Пагутяк «Швидка смерть і тривала любов» [10].

Звісно, українська еротична новела не обмежується ані рамцями «Українського Декамерона», ані ширшими межами «Таємної пригоди». Бо ж до переліку української еротичної малої прози кінця ХІХ – початку ХХ ст. можна сміло додати новелу «До місяця» О. Авдиковича, «Весняний захват» М. Яцкова, «Блудний син» Г. Хоткевича, «Пізно» Лесі Українки, «Момент» В. Винниченка, «Неначе сон» І. Франка...

Слід зауважити, що українській еротичній новелі у нашому літературознавстві відведено не так вже й багато місця. Комплексного дослідження, яке з'ясовувало б естетику та поетику цього художнього феномена, випрозорювало би глибинні сенси таких художніх структур, оприявнювало би психологічні порухи персонажів, виявляло б особливості любовних стосунків у всій їхній розмаїтості, – у вітчизняній науці про літературу наразі немає. Ясна річ, не вичерпає усіх проблем і ця невелика студія, котра ставить собі за мету розглянути новелу Михайла Коцюбинського «Поєдинок» (1903) у ширшому літературному контексті – любовно-еротичної новелістики епохи *fine de siècle*.

Хай там як, та ця новела потрапила до обидвох згаданих прозових антологій. Ведучи мову про еротичну лірику, Ю. Ковалів зазначав, що вона «безпосередньо охоплена пристрастю невтоленого лібідо, діонісійським шалом тілесного вчування» [2, с. 347]. «Еротичне в літературі, – стверджує Галина Пагутяк, – це не епізод, не сцена, де описують інтимну близькість, а пронизаний чуттєвістю текст. В «Іліаді» Гомера сексуальну привабливість Єлени, яка штовхала чоловіків до шалених вчинків, зображено одним рядком: коли цариця Єлена заходить до зали, старійшини замовкають. Не тому, що вона красуня, а тому, що від неї струмує тепло жіночності. Так, – думає кожен із них, – ця жінка варта того, щоб за неї померти, а тому війна продовжуватиметься» [8, с. 7. Розрядка авторки. – М. Л.].

Так чи інак, та еротичному творові притаманні такі основні ознаки:

- акцентція на тілесності;
- мистецтво передавання сексуальних емоцій;
- відтворення любовних почуттів та сексуального потягу;

– у них часто присутній елемент недомовлености, незавершености сюжету.

З іншого боку, еротика, на відміну од порнографії, уникає прямого безпосереднього опису сексуального акту. На думку Христини Шмирко, «порнографія – це висвітлення фізичного акту, якому характерний лише відчуттєвий рівень та відсутність естетичних начал. Цьому жанрові притаманна власне дія інтимного характеру, а не переживання емоцій. Еротика ж, навпаки, керується естетикою та закладеною в неї емоційною складовою, що збудована на основі психологічного зв'язку між чоловіком та жінкою. <...> Відчуттєвий, або фізіологічний, та почуттєвий, або емоційний, рівні є підвалинами обох понять, які чітко ставлять кордони між ними» [12, с. 5].

«Справжній Ерос не може існувати без уяви, фантазії, – слушно зауважує Г. Пагутяк. – Кінчик черевика з-під довгої сукні, кучерик, що вибився з-під чепця, густа вуаль чи карнавальна маска збуджують значно більше, ніж оголена натурниця, яку малюють художники» [8, с. 14]. Оріся Легка резонно стверджує, що *ерос* (ширше – сексуальність) у людському естві тісно пов'язаний із *етосом* [5, с. 14–15], тобто культурно-поведінковими засадами особистости, котрі, з одного боку, формують її сексуальну конституцію й впливають на неї; з іншого – сексуальність особистости, її темперамент та еротично-інтимні запити стають латентними, а не раз і видимими виявами її етосу. Девід-Герберт Лоуренс, автор роману «Коханець леді Чаттерлей», свого часу рішуче заперечив думку, що еротика в мистецтві буцімто є порнографією й відзначив, що «добра половина найвидатніших музичних і поетичних творів, картин, казок, які є на світі, завдячують власною величчю величі втіленої в них еротики. Тіціан і Ренуар, «Пісня Пісень» і «Джен Ейр», Моцарт і «Анна Лаурі» – їхня чарівність зіткана передусім із сексуальної привабливості, сексуального збудження, називайте це як завгодно. <...> Секс – надзвичайно могутній, корисний і необхідний стимул людського життя; ми всі вдячно відчуваємо його тепло, що природно струмує крізь нас, мов сонячне світло» [7, с. 123].

Іван Денисюк назвав «Поєдинок» М. Коцюбинського, як і «Дияволицю» Г. Хоткевича, новелою гри, любовної гри [1, с. 376]. Еротичний первень новели «Поєдинок» впадає у вічі одразу, з перших рядків: «Вони вже повечеряли – пані Антоніна і вчитель її дочки Іван Піддубний.

Він встав з канапи, одсунув злегка круглий стіл з останками вечері, а вона подала йому для поцілунку руку. І він почав цілувати її не з того боку, де звичайно цілують знайомі, а в долоню і вище.

Пані Антоніна не боронила, навпаки, вона одкинула назад голову і зеленкуватими сльозавими очима в червоних повіках, що ставали завжди такими після наливки, дивилась зверху на кучеряву голову хлопця. Вільною рукою вона розщібувала рукав і показувала пальцем:

– Тут... тут...

І він ішов устами по синій жилці уверх, до білої й м'якої округлості, осяяної матовим світлом столової лампи» [4, т. 2, с. 158].

Владна й харизматична жінка, пані Антоніна все влаштовувала так, що він затримувався в них допізна, й тоді «його [Івана. – М. Л.] клали в окремії маленькій кімнаті, де жила колись бонна, і, йдучи вранці на каву, він здіймав з одежі сивий жіночий волос» [4, т. 2, с. 160]. Любовний шал тривав і вранці, коли вдома нікого не було, донька Людя гралася десь у саду або в знайомих – тоді вона «з розпущеним волоссям і з голими руками і кликала його до себе. Вона цілувала його в очі, щоки, в уста, палко, без краю, лоскотала розпущеним волоссям, що пахло згіркою помадю, закидала голі руки на шию – аж йому голова паморочилась...» [4, т. 2, с. 160–161]. І далі: «Потому вона наказувала йому цілувати себе, підставляла шию, плечі, високі й добре законсервовані перса, піднімала руки, щоб він міг цілувати під пахвами, і нервово сміялась, коли він лоскотав її своїми вусами. Вона поверталася на всі боки й дивилась на нього зеленкуватими очима в червоних повіках, а зморшки на обличчі розгладжувались в неї од тих пестощів» [4, т. 2, с. 161].

Як бачимо, еротичних сцен у новелі чимало, проте виписані вони не задля них самих. «Звичайно ж, – зазначав І. Денисюк, – жанрово-структурний тип любовної історії у поважного письменника передбачає постановку проблеми кохання в комплексі з іншими питаннями, глибинного психологічного зондажу у сутність людської душі» [1, с. 374]. У листі до С. Єфремова від 18 листопада 1902 року Коцюбинський зізнався: «Тепер особливо починаю цікавитись психологічними темами» [3, с. 310]. Йому як тонкому психологові йдеться про почуття, відчуття, внутрішні стани персонажів: молодого, недосвідченого, затисненого вчителя, який допався до жіночого тіла («Його мучило таке кохання, хоч разом з тим лоскотало пиху. Він найбільше боявся стати смішним в її очах» [4, т. 2, с. 162]); і 42-річної матрони, котра, з одного боку, шукає любовних утіх, з іншого ж – дещо завірусована страхом бути спійманою на гарячій учинку: «І коли він занадто рішуче брався до неї, на неї нападав страх.

– Боюсь... боюсь... мій милий, я боюся... – шептала вона з жахом в очах і з складкою болю в устах, – і одпихала його від себе, й неспокійно озиралась по кутках.

Він не мав чого боятися і не слухав її. Тоді вона тремтіла і пищала, як муха в павутинні, і ця інститутська манера в немолодій жінці дратувала його.

– Ой, ах!.. милий, єдиний... боюся... он хтось іде!.. ой!..

І вона тікала від нього, лишивши в йому бажання...» [4, т. 2, с. 162].

Підгледівши одного разу коханців ув обіймах, пан Микола, чоловік Антоніни, проганяє вчителя, незважаючи на протести малої учениці Люді. Наративну оптику новели налаштовано так, що після опису адюльтеру автор занурює читача в психіку молодого коханця, спонукує його до ретельного самоаналізу. «Відкривши значення миті, поруху, відчуття, відтінку, – за Ярославом Поліщуком, – імпресіоністи водночас зуміли знайти для їх фіксації адекватні художні засоби. <...> Ідеологічний постулат, що декларував увагу до всього змінного, несталого, перехідного, знаходив підтвердження у наполегливій праці над виробленням стилю» [9, с. 201]. Реципієнтові стають зрозумілими мотиви його вчинку. «Він перший раз мав роман з такою значною дамою. Бідний вчитель, з убогої міщанської родини, вигнаний з школи, він ніколи не сягав грішною думкою вище наймички або убогої панночки, що тільки в свято надягає кращу одягу й вічно має червоні од праці руки. І от ця 42-літня дама, багата дідичка, з панів, кинулась в його обійми так несподівано і владно, що він не смів перечити. Вона його полонила. Він їй був потрібний щогодини, щохвилини, і вдень, і вночі» [4, т. 2, с. 160].

Тепер Іванові прикро, соромно, боляче, та найбільше його бентежить думка Антоніни про нього: хто він тепер в її очах? Боягуз, який так легко поступився і втік? Нікчема, що злякався Миколиного крику? Думка вчителя гарячково працює над ідеєю помсти чоловікові. Але як? Викликати на дуель? І уява розгортає детальну картину поєдинку: «Зелена полянка. Секунданти в циліндрах. Він зводить пістоль... синій димок – і пан Микола хилиться вниз, а крізь білу сорочку стікає червоний струмок...

Піддубний заплющує очі, тремтить і ховає голову в подушки...

Ні, він цього не може!.. не може!..

Він підскакує усім тілом на ліжку й не хоче думати про кров» [4, т. 2, с. 163].

Так, він таки боягуз і нікчема, бо знає добре, що ні за яку ціну не піде на дуель, «він знає, що це фантазія, дурниці, що він нізащо – от нізащо! – не підставить чола під цівку пістолета» [4, т. 2, с. 164].

Порівнюючи новели «Поєдинок» М. Коцюбинського та «Лейтенант Густль» Артура Шніцлера (1900), Я. Поліщук відзначив, що «і Шніцлер, і Коцюбинський зображують процес уявного переживання

героями поєдинку, внаслідок якого вони можуть загинути. А це дозволяє залучити засоби самохарактеристики й зокрема самовикриття персонажів, що зненацька виявляють у своєму характері вагання, страх та малодушність – риси, які вони старанно таїли навіть перед собою» [8, с. 244].

Вихід, зрештою, знайдено; Іван при цьому відчув, як «з самої глибини його істоти вставали нікчемність, фальш, компроміси, й світили до нього зеленими очима, і вились, як гадюки, і задурювали голову важким сопухом [4, т. 2, с. 164]. Він викличе кривдника на поєдинок за допомогою листа, «тільки лист той мусить пройти через Антонініні руки – і вона не допустить до крайності ні в той, ні в другий бік.

Він сливе веселий скочив на ноги» [4, т. 2, с. 164].

План спрацював блискуче: у вендепункті новели до помешкання Піддубного з перепросинами навідується Микола й знову запрошує приходити на лекцію до доньки: «Ви... ви... – хрипить пан Микола, – ви не гнівайтесь на мене – я був учора п'яний. Просто п'яний, і більш нічого... більш нічого... Ну, а коли п'яний, ви розумієте... <...> Людя скучає за вами... приходьте завтра на лекцію й не пам'ятайте того, що було між нами...» [4, т. 2, с. 166–167].

У безкровному поєдинку звитягу здобувають коханці. Хитрощі, підступ, лицемірство беруть гору. Еротичні деталі геппі-енду просякнуті іронією, якої автор уже не приховує: «Обідали мовчки, хоч намагались говорити. Пан Микола був ввічливий, услужний, занадто, може. <...>

Пані Антоніна часто губила серветку й, нагинаючись за нею, щипала Іванові ногу.

Часом вона клала його руку собі на коліно. Людя зітхала й здіймала очі до Бога.

– Спасибі тобі, добрий Боже!.. – тепер усі щасливі!..» [4, т. 2, с. 166–167].

Сучасна дослідниця слушно зазначила, що Михайло Коцюбинський «у новелі показує свій високий рівень у зображенні еротизму: попри комічність ситуації, любов оформлена поетично. Створене любовне естетичне тло є лише «декорумом» задля реалізації сюжетів старого французького роману в життя пані Антоніни. Тим не менш, Коцюбинський крізь таку любов розгортає психологічне тло, в якому Іван Піддубний є пристосованцем, а не коханцем. Увага знову належить проблемі дослідження людини, а еротика в новелі є одним із інструментів» [12, с. 23].

Отже, «Поєдинок» Михайла Коцюбинського – психологічна новела з еротичним сюжетом, котра порушує проблеми стосунків у межах любовного трикутника (дружина – чоловік – коханець). Твір окреслює

сексуальну конституцію кожного з персонажів: сильної, владної й спраглої жінки, яка здатна вирішити скандальну ситуацію на свою користь; недосвідченого й закомплексованого коханця, котрий потрапив під вдалу жінки; й поступливого, безличного та цілком індиферентного чоловіка, що давно втратив інтерес до інтимних стосунків. Новела Коцюбинського увійшла до відомих антологій української еротичної прози кінця XIX – початку XX ст., що засвідчує високий інтерес письменників до проблем міжстатевих стосунків.

Література

1. Денисюк І. Любовні історії української белетристики. *Літературознавчі та фольклористичні праці*: у 3 т., 4 кн. Львів, 2005. Т. 1: Літературознавчі дослідження. Кн. 1. С. 367–379.
2. Ковалів Ю. Еротична лірика. *Літературознавча енциклопедія* / автор-уклад. Ковалів Ю. І.: у 2 т. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1: А–Л. С. 347.
3. Коцюбинський М. Автобіографічні замітки. *Єфремов С. Вибране: Статті. Наукові розвідки*. Монографії. Київ: Наукова думка, 2002. С. 308–310.
4. Коцюбинський М. Поєдинокіїв: Образок. *Коцюбинський М. Теори*: в 7 т. Київ: Наукова думка, 1974. Т. 2: Повісті. Оповідання (1897–1908). С. 158–169.
5. Легка О. Життя – це любов (Еротичний роман у віршах Наталі Лівницької-Холодної). Львів, 2006. 240 с.
6. «Пель» (журнал) URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Пель> (журнал).
7. Лоуренс Д.-Г. Порнографія і непристойність. *Всесвіт*. 1989. № 5. С. 121–129.
8. Пагутяк Г. Швидка любов і тривала смерть. *Тасмна пригода: Антологія української еротичної прози межі XIX–XX ст.* Київ: Yakaboo Publishing, 2024. С. 7–22.
9. Поліщук Я. І ката, і героя він любив...: Михайло Коцюбинський: літературний портрет. К.: ВЦ «Академія», 2010. 304 с.
10. Тасмна пригода: Антологія української еротичної прози межі XIX–XX ст. К.: Yakaboo Publishing, 2024. 576 с.
11. Український Декамерон. Київ: Довіра, 1993. Кн. 1: Дияволиця: Новели. Повість. 398 с.
12. Шмирко Х. «Український Декамерон»: еротика в українській літературі раннього модернізму крізь призму кіноосмислення Олега Бійми (телесеріал «Острів любові»): Курсова робота / Український католицький університет. Львів, 2022. 33 с.

References

1. Denysiuk, I. (2005). *Lubovni istorii ukrains'koi beletristyky* [Love stories of Ukrainian fiction]. *Literaturoznavchi ta fol'klorystychni pratsi* [Literary and folkloristic works] (Vols. 1–4, Vol. 1, 1). L'viv [in Ukrainian].
2. Kovaliv, Y. (2007). *Erotychna liryka* [Erotic lyrics]. *Literaturoznavcha entsyklopediya* [Literary encyclopedia] (Vols. 1–2, Vol. 1). Kyiv: Academia Publ. [in Ukrainian].

3. Kotsyubyns'kyi, M. (2002). *Avtobiohrafichni zamitky* [Autobiographical notes]. Yefremov, S. *Vybrane: Stati. Naukovi rozvidky. Monohrafii* [Selected. Articles. Scientific explorations. Monographs]. Kyiv: Naukova dumka Publ. [in Ukrainian].
4. Kotsyubyns'kyi, M. (1974). *Poiedynok: Obrazok* [Duel: Sample]. *Tvory* [Works] (Vols. 1–7, Vol. 2). Kyiv: Naukova dumka Publ. [in Ukrainian].
5. Lehka, O. (2006). *Zhyttia – tse ljubov (Erotychnyi roman u virshakh Natali Livyts'koi-Kholodnoi)* [Life is love (Erotic novel in poems by Natalya Livytska-Holodna)]. L'viv [in Ukrainian].
6. «Le!» (the magazine). Electronic resource. Access mode: [http://uk.wikipedia.org/wiki/Лель_\(журнал\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Лель_(журнал)).
7. Lourens, D.-H. (1989). *Pornohrafiia i neprystoinist'* [Pornography and obscenity]. *Vsesvit – Universe*. № 5. P. 121–129 [in Ukrainian].
8. Pahutiak, H. (2024). *Shvydka ljubov i tryvala smert'* [Quick love and slow death]. *Taiemna pryhoda: Antologia ukrains'koi erotychnoi prozy mezhi XIX–XX st.* [A Secret Adventure: An Anthology of Ukrainian Erotic Prose of the 19th–20th Centuries]. Kyiv, Yakaboo Publishing. P. 7–22 [in Ukrainian].
9. Polishchuk, Y. (2010). *I kata, i heroia vin lubyv...: Mykhailo Kotsiubyns'kyi: literaturnyi portret* [He loved both the executioner and the hero...: Mykhailo Kotsiubynskyi: a literary portrait]. Kyiv: Academia Publ. [in Ukrainian].
10. *Taiemna pryhoda: Antologia ukrains'koi erotychnoi prozy mezhi XIX–XX st.* (2024) [A Secret Adventure: An Anthology of Ukrainian Erotic Prose of the 19th–20th Centuries]. Kyiv, Yakaboo Publishing. [in Ukrainian].
11. *Ukrains'kyi Dekameron* (1993). [Ukrainian Dekameron]. *Knyzhka 1: Dyiavolysia: Novely. Povist'*. [Issue 1: Devil: Short stories. Story]. Kyiv, Dovira Publ. [in Ukrainian].
12. Shmyrko, Kh. (2022). «Ukrains'kyi Dekameron»: *erotyka v ukrains'kii literaturi rannioho modernizmu kriz' pryzmu kinoosmyslennia Oleha Biimy (teleserial «Ostriv lubovi»): Kursova robota / Ukrains'kyi katolyts'kyi universytet* [«Ukrainian Decameron»: eroticism in Ukrainian literature of early modernism through the lens of Oleg Biima's film interpretation (TV series «Island of Love»): Coursework / Ukrainian Catholic University]. L'viv [in Ukrainian].

Lehkyi M. Z.

Doctor of Philological Sciences, Senior Research Fellow
 Head of the Department of Ivan Franko Studies
 Ivan Franko Institute of the National Academy of Science of Ukraine
 orcid: 0000-0002-7053-402X
 lehkyi.m@gmail.com

Ukrainian Erotic Short Story of the Late 19th and Early 20th Centuries: Mykhailo Kotsyubynskyi's «Duel» and Other Texts

The article examines Mykhailo Kotsyubynskyi's short story «Duel» in the context of Ukrainian erotic short prose of the late 19th – early 20th centuries. Fine de siècle era short stories, in particular love and erotic, make the characters independent from the socio-economic conditions of their formation and becoming, demonstrate the sophistication of experiences

and the nervous acuity of sensations, the writers' high interest in intersex relations. This is evidenced by the works of Panas Myrnyi and I. Franko, Marko Cheremshyna and L. Martovych, H. Khotkevych and V. Vynnychenko, M. Cherniavskiy and M. Mohylianskyi, Olha Kobylanska and A. Krymskyi... Short stories by these and other writers are combined in the anthology of erotic short prose «Ukrainian Decameron» and «Secret Adventure». An erotic work is characterized by such basic features as an emphasis on physicality, the skill of conveying sexual emotions, love feelings and sexual attraction, an element of innuendo, incompleteness of the plot. Erotic themes are developed in Ukrainian literature in combination with serious psychological and mental problems. Eros (broader – sexuality) in the human being is closely connected with ethos, i. e. the cultural and behavioural foundations of the individual, which, on the one hand, form his sexual constitution and influence it; on the other hand, a person's sexuality, his temperament, and erotic-intimate requests become latent rather than visible manifestations of his ethos. This is how an erotic work differs from a pornographic one, which depicts a sexual act for its own sake. «Duel» by Mykhailo Kotsiubynskiy is a psychological short story with an erotic plot, which raises the problems of relationships within the limits of a love triangle. The work outlines the sexual constitution of each of the characters: a strong, powerful and thirsty woman who is able to resolve a scandalous situation in her favour; an inexperienced and complex lover who fell under the spell of a woman; and a compliant, impersonal and completely indifferent man, who long ago lost interest in intimate relationships.

Keywords: erotic short story, *fin de siècle* era, anthology of Ukrainian erotic prose, psychological novel, sexual constitution of the character.